

Оксана Кузіна*
Ukraine

Допитливість як етап пізнавальної активності дітей дошкільного віку

Анотація

У статті розглянуто сутність поняття «допитливість» дітей дошкільного віку. Визначено теоретико-методичне обґрунтування досліджуваної проблеми. Аналіз праць науковців дозволив підкреслити необхідність висвітлення даного питання. Акцентується увага на процесі пізнання, у якому є кілька етапів і починається він з вродженої цікавості дитини. Під керівництвом дорослого, чи то у закладі дошкільної освіти чи з батьками вдома, формується допитливість, яка згодом переростає у пізнавальний інтерес. Висвітлено формування і удосконалення пізнавального інтересу, що породжує пізнавальну активність, яка є апогеєм розвитку і формування особистості дитини дошкільного віку. З'ясовано, що допитливість є джерелом пізнавального інтересу дошкільника, а також процесів, що лежать в основі пізнавальної активності дитини старшого дошкільного віку. Уточнено структуру розвитку допитливості дитини, яка формується на основі елементарної цікавості та з подальшим керівництвом розвивається на основі природної пізнавальної потреби дітей. Процес пізнання сповнений емоціями, що викликані процесом інтелектуальної праці та перспективою, яка постає в ході пізнання. Сформульовано ознаки прояву допитливості дошкільника, що виражаються у пізнавальних питаннях, бажанні самостійно знаходити рішення до поставлених задач, до отримання нових знань, внутрішня відкритість до людей, явищ, навколишнього світу, шире прагнення задовольнити пізнавальні потреби та отримати новий досвід чи враження. Схарактеризовано умови успішного розвитку допитливості у дітей дошкільного віку: створення пізнавального середовища (наповненість зон, осеред-

ків), заохочення до проявів самостійності у вирішенні завдань, в різних видах діяльності, надавання інформації, що зумовлює засвоєння дітьми соціального досвіду, накопиченого людством, цілісного уявлення про довкілля, різноманітність способів діяльності й актуалізується в якості пізнавальної діяльності. Розглянуто зв'язок між допитливістю і її важливістю, що знадобиться у подальшому шкільному етапі життя, адже вона є тим підґрунтям, на якому буде процес формування і розвитку самостійної пізнавальної активності старшого дошкільника. Доведено, що успішне оволодіння досвідом, ефективний розвиток особистості відбувається лише в активній діяльності, в цілеспрямованих зусиллях для отримання запланованого результату. Багато що залежить від оточення людини: розуміння, стимулювання, підтримка, спілкування мають велике значення у становленні особистості та вихованні допитливості. Визначено подальші шляхи дослідження проблеми розвитку пізнавальної активності: порівняння всіх складових, етапів у їхніх подібностях і відмінностях.

Ключові слова: цікавість, допитливість, інтерес, дошкільник, розвиток, особистість, процес, пізнання

Summary

Inquisitiv as a Stage of Cognitive Activity of Children of Preschool Age

The article considers the essence of the concept of «curiosity» of preschool children. The theoretical and methodological substantiation of the researched problem is determined. The analysis of the works of scientists allowed

* Оксана Кузіна, аспірантка кафедри дошкільної освіти, Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2139-9412>, e-mail: oksanakuzina@ukr.net.

to emphasize the need to cover this issue. Emphasis is placed on the process of cognition, which has several stages and it begins with the innate curiosity of the child. Under the guidance of an adult, whether in a preschool or with parents at home, curiosity is formed, which later grows into cognitive interest. The formation and improvement of cognitive interest, which generates cognitive activity, which is the culmination of the development and formation of the personality of a preschool child, is highlighted. It was found that curiosity is a source of cognitive interest of the preschooler, as well as the processes underlying the cognitive activity of older preschool children. The structure of the child's curiosity development is clarified, which is formed on the basis of elementary curiosity and with further guidance develops on the basis of children's natural cognitive needs. The process of cognition is full of emotions caused by the process of intellectual work and the perspective that arises in the course of cognition. Signs of preschooler's curiosity are expressed, which are expressed in cognitive issues, desire to find solutions to problems, to gain new knowledge, inner openness to people, phenomena, the world, sincere desire to meet cognitive needs and gain new experiences or impressions. The conditions of successful development of curiosity in preschool children are characterized: creation of cognitive environment (fullness of zones, centers), encouragement of manifestations of independence in solving problems, in various activities, providing information that determines children's social experience, holistic view of the environment, a variety of ways of activity and is actualized as cognitive activity. The connection between curiosity and its importance, which will be needed in the further school stage of life, is considered, because it is the basis on which the process of formation and development of independent cognitive activity of a senior preschooler is built. It is proved that successful mastering of experience, effective development of personality occurs only in active activity, in purposeful efforts to obtain the planned result. Much depends on the human environment: understanding, stimulation, support, communication are important in the formation of personality and education of curiosity. Further ways of research of a problem of development of cognitive activity are defined: comparison of all components, stages in their similarities and differences.

Keywords: curiosity, inquisitive, interest, preschooler, development, personality, process, cognition

1. Вступ

У сучасній науковій психолого-педагогічній літературі психічний розвиток дитини дошкільного віку розглядається як процес і результат засвоєння культурно-історичного досвіду попередніх

поколінь. Необхідною умовою засвоєння цього досвіду є особиста активність дитини, в тому числі і пізнавальна, що проявляється у відповідній діяльності. Пізнавальна активність дитини дошкільного віку не є вродженою, а є результатом розвитку і формування її дорослими. Теоретико-методичною основою такого твердження є дослідження видатних науковців О. Запорожця, Г. Єльнікової, Ю. Приходько, В. Котирло, К. Крутій та інших. Усі пізнавальні процеси дитини: відчуття, сприймання, мислення, увага, пам'ять, уява, мова є частинами єдиного процесу пізнання і відображення дійсності.

Одним із структурних компонентів пізнавальної активності дитини є допитливість. Зважаючи на її роль в пізнавальній активності дошкільника існує необхідність додаткового висвітлення і цим визначається актуальність.

Мета нашої статті полягає у висвітленні особливостей допитливості у дітей старшого дошкільного віку як підґрунтя формування у них пізнавальної активності.

Методологічну основу дослідження становлять базові наукові дослідження з педагогіки, вікової психології та психології особистості. Для досягнення окреслених завдань мети будуть застосовані теоретичні методи дослідження: – вивчення, аналіз та узагальнення педагогічно-психологічної літератури – з метою дослідження теоретичних аспектів проблеми; вивчення, узагальнення передового педагогічного досвіду – з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми в практиці дошкільної освіти.

2. Виклад основного матеріалу

Проблема розвитку пізнавальної активності пояснюється загальними тенденціями гуманізації освіти і залишається однією з найактуальніших. Сучасний заклад дошкільної освіти, як найперша ланка неперервної освіти, формує особистість, що не тільки володіє певним об'ємом знань, а й вміє здобувати знання та оперувати ним, проявляти творчий підхід до подальшої діяльності, про що задекларовано у Державному стандарті дошкільної освіти (БКДО, 2021).

2.1. Теоретичне підґрунтя сутності поняття «допитливість»

Закономірності вікових психологічних особливостей дітей дошкільного віку представлено у доробку науковців психології. Думки науковців різняться: Г. Костюк (Костюк, 1989), І. Карабаєва розглядають допитливість як важливу передумову оволодіння знаннями, уміннями, й навичками, О. Кононко, – як якість мислительної діяльності, Т. Ткачук, І. Товкач – як певну властивість особистості дитини, проте в працях науковців іноді зустрічається синонімізація термінів «допитливість» та «інтерес» (Ткачук, 2004) (Товкач, 2017). Для розуміння сутності цих понять звернімося до словника української мови: допитливість – намагання про все дізнатися, все зрозуміти; інтерес – увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось. Як бачимо подібність існує, проте в основі лежать різні психічні процеси. С. Рубінштейн, видатний психолог і філолог, допитливість асоціює з пізнавальним інтересом, показником якого виступає кількість і різноманітність питань, що задаються дитиною (Рубінштейн, 2000). В дошкільному віці у дітей формується допитливість як бажання пізнати закономірності навколишнього та побудову власної картини зовнішнього світу.

У допитливості дитини поєднуються емоційні, вольові та інтелектуальні складові пізнавальної активності, котрі дозволяють краще запам'ятовувати і розуміти явища дійсності, їх багатогранність і взаємозв'язок, що були вивчені в ході освітнього процесу. Підґрунтям допитливості є цікавість, тобто елементарний прояв пізнавальної потреби дитини, обумовлена зовнішніми обставинами, новизною ситуації, що в свою чергу є, складовою і найпершим щаблем розвитку пізнавальної активності.

Значима цінність в розвитку особистості допитливість має тоді, коли стає стійкою рисою характеру.

Зовнішній прояв допитливості:

- питання до дорослих;
- безпосередній інтерес до цікавих явищ, відкриттів;
- позитивний емоційний відгук на отримання нової інформації.

2.2. Ознаки та умови розвитку допитливості

Кожній дитині притаманна допитливість, а розвивати, формувати її повинні як вихователі так і батьки. Зовнішні властивості явищ і предметів спершу викликають цікавість у дитини, вражаючи своєю незвичністю. Проникнути у суть речей, за браком знань і досвіду, дошкільник поки самостійно не може і звертається за роз'ясненням до дорослого.

Відповідаючи на питання дітей, необхідно враховувати життєвий досвід дитини, пояснити доступно, проте в жодному разі не залишати без відповіді. Їх діти задають і для того, щоб переконатися, що вони самі зробили правильні висновки. У процесі такого пізнання у старшого дошкільника зростає розуміння причинності. В цей момент дитина сама починає формувати свій навчальний поступ, і з боку дорослого їй не потрібно щось буде нав'язувати. Дорослі повинні будуть тільки підтримувати і стимулювати цю дитячу допитливість, але для цього необхідно знати вираження і якість цієї допитливості, зокрема, що очікує дитина від поставлених питань, як відкликається дитина на запропоновану діяльність, самостійність виконуваної нею діяльності, щоб здобути необхідні знання в освітньому процесі.

Характерними ознаками допитливого дошкільника є:

- емоційний відгук та переживання на засвоєні знання та самостійне вирішення завдання;
- виявлення інтересу до нових незнайомих слів;
- потреба у засвоєнні нової інформації;
- прагнення розв'язувати пізнавальні завдання;
- бажання навчитись використовувати різні засоби та способи дії для вирішення інтелектуальних завдань;
- прагнення в самостійних відкриттях, здобутках;
- прагнення освоїти нові способи і прийоми діяльності;
- бажання відпрацювати складні шляхи вирішення завдань;

Для розвитку допитливості потрібно створити умови:

- повноцінне ознайомлення дошкільників з явищами навколишньої дійсності, зацікавленого відношення до них;
- організація освітньої діяльності спрямовані на розвиток пізнавальних процесів (мислення, сприймання, пам'яті, уваги, мовлення, уваги) та емоційної сфери;
- розвиваюче предметно-просторове середовище, котре стимулює виникнення пізнавальних питань та діяльності, що вимагатиме відповідно знаходження нових шляхів вирішення завдань;
- різноманітна діяльність з пізнавальним призначенням – комунікативна, художня, рухова, ігрова, рухова, продуктивна;
- розширення інформаційного поля: стосується подій у соціальній сфері, в країні, тощо;
- враховувати індивідуальний стиль допитливості, притаманний конкретній дитині;
- усунути можливі чинники, які перешкоджають розвитку допитливості: страх, обмеження, відсутність інтересу дорослих, їх глузування, надмірна увага до помилок і невдач дитини, критичне ставлення до її самостійного вибору;
- тісний контакт і співпраця із батьками та близькими родичами дитини-дошкільника.

Допитливі діти люблять ставити перед собою завдання і з задоволенням шукати на них відповіді. Отже, починаючи культивувати жагу до знань ще у дошкільному віці, ми допоможемо їм ніколи не переставати отримувати насолоду від освітнього процесу.

2.3. Допитливість як основа розвитку пізнавального інтересу

У дошкільному віці дитина зазнає найбільш суттєвих психологічних змін, цей період можна назвати віком емоційних почуттів – здивування, зацікавленість. Для розвитку допитливості потрібен активний інтерес, активна дія.

Спираючись на дитячу зацікавленість, базові знання дошкільника з різних освітніх напрямків, дорослий організовує діяльність так, щоб дитина вчилася прогнозувати результат шляхом самостійних відкриттів, розв'язання завдань. Водночас дошкільник оволодіє новими знаннями і вміннями

самостійного їх набуття. Саме на етапі допитливості формується вольовий компонент, а значить розвивається самостійний пізнавальний інтерес дошкільників. Насичене повноцінне життя батьків збільшує можливість того, що дитина виросте допитливою людиною

Розвиваючи допитливість дитини дорослі формують пізнавальний інтерес, що є вищим щаблем у формуванні пізнавальної активності і полягає в умінні і потребі дитини орієнтуватися в оточуючій дійсності. Пізнавальний інтерес сприяє світорозумінню, світогляду, пізнанню світу та ставленню до нього особистості.

Зважаючи на вище наведене можна сформулювати ієрархію пізнавальної активності: цікавість, допитливість, пізнавальний інтерес, пізнавальна активність.

Усі етапи формування пізнавальної активності пов'язуються між собою, взаємопроникають в процесі засвоєння знань.

Психологи й педагоги визначили рівні пізнавальної активності в залежності від пізнавальної діяльності дошкільника:

- репродуктивно – наслідувальний рівень: дитина накопичує досвід своєї діяльності через досвід дорослого, чи однолітка;
- пошуково-виконавчий рівень: збільшується частка самостійності у виконанні завдань, дитина не тільки засвоює знання а й вчиться знаходити способи вирішення поставлених задач;
- творчий рівень: при вирішенні завдань підбирає засоби, прийоми і способи не шаблонні, а оригінальні, відмінні, не стандартні.

Кожний з етапів пізнавальної активності ґрунтується на засвоєному досвіді, що є різним у дітей. Розумові операції старшого дошкільника вже менше пов'язані з практичною діяльністю, з наочністю. У дітей старшого дошкільного віку пізнавальна активність відрізняється відношенням до засвоєння способів досягнення результату, до діяльності, спрямованістю на практичне використання результатів пізнання в повсякденному житті.

У старшому дошкільному віці у дитини виникає суперечність між наявним життєвим досвідом, набутими навичками, знаннями, вміннями вирішувати завдання (метод спроб і помилок) із

засобами досягнення результату, умінням використовувати їх у практичній діяльності, проте при розвиненій пізнавальній активності дитина оволодіває розв'язанням цих суперечностей. Дошкільник здатний виявляти самостійність і творчість у вирішенні протиріч, що виникли. Успішне оволодіння досвідом, ефективний розвиток особистості відбувається лише в активній діяльності, в цілеспрямованих зусиллях для отримання запланованого результату. Завданням дошкільної освіти, для забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою, є створення спільної моделі дій, використовуючи особистісно-зорієнтований, компетентний, діяльнісний підхід.

3. Висновки

Аналіз наукових досліджень дозволив нам сформулювати особливості пізнавальної активності дошкільників, зокрема допитливість, як один зі щаблів її розвитку. Ознаки допитливості дитини виражаються у пізнавальних питаннях, прояві бажання вирішувати інтелектуальні завдання. Розвивати її можна за правильних умов: оснащення предметного довкілля дитини, заохочення до різноманітної пізнавальної діяльності, що несе пізнавальну функцію, як от експериментальної, пошукової, проектної. У дітей старшого дошкільного віку особливістю є набуття пізнавальної допитливості форми ініціативної перетворювальної активності. На основі вивчення наукових джерел було виділено критерії пізнавальної активності, що починають зароджуватись на етапі допитливості: пізнавальні самостійність, орієнтація, інтерес, ініціатива, оригінальність. Дослідники стверджують, що із дорослішанням дитини, та при правильному керівництві з боку дорослих, її допитливість більше починає тяжіти до активності, що має ознаки пізнавальної. Елементами такої пізнавальної діяльності виступають: мотиваційна частина – потреба, мотив, ціль; предмет цієї діяльності, який відповідає мотиваційній частині; засоби здійснення діяльності – дії та операції.

На основі аналізу теоретичних джерел сформулювали особливості розвитку допитливості у дітей старшого дошкільного віку. На основі отриманого дитиною досвіду у навчальній, ігровій,

трудовій діяльності допитливість переростає у пізнавальний інтерес та активність, проходячи певні рівні від репродуктивно – пошукового до творчого.

Перспективи подальших досліджень. Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів питання формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку, зокрема допитливість, котра є одним з провідних етапів її розвитку. Перспективи вбачаємо у порівнянні всіх етапів, їх подібності та відмінності у формуванні пізнавальної активності дитини дошкільного віку.

Література

- Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) затверджений наказом МОН від 12.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 21.12.2021).
- Костюк Г. І. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / ред. Л. Проколієнко. Київ: Рад.шк., 1989. 608 с.
- Рубинштейн А.С. Основы общей психологии. СПб: Питер, 2000. 444с.
- Ткачук Т.А. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 23 с.
- Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 216 с.

References

- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity* (2021) [The basic component of preschool education] (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) zatverdzhenyi nakazom MON vid 12.01.2021 № 33. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [accessed 20 December 2021].
- Kostiuk H.I. (1989) *Navchalno-vykhovnyi protses i psyhichnyi rozvytok osobystosti* [Educational process and mental development of personality] / red. L. Prokollenko. Kyiv: Rad. shk. [in Ukrainian]
- Rubinshtein A.S. (2000) *Osnovy obshchei psyhologhyy* [Foundations of general psychology]. SPb:Piter. [in Ukrainian].

Tkachuk T.A. (2004) *Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti ditei doshkilnoho viku u spilkuванні z vykhovatelem* [Development of cognitive activity of preschool children in communication with the educator] (PhD Thesis) Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University.

Tovkach, I. Ye. (2017). *Indyvidualni osoblyvosti piznavalnoi aktyvnosti starshykh doshkilnykiv* [Individual features of cognitive activity of senior preschoolers] (PhD Thesis) Kyiv: Kostyuk Institute of Psychology, NAPS of Ukraine.